

Gyvenimą lydėjo širdies gerumas

Nijolė Laukytė
Žemaičių muziejaus „Alka“
muziejininkė-rinkinio saugotoja

„Pirmiausia pyniau meilę Aukščiausiam, o po jos seka mamos geriausios, trečia iš eilės meilė artimui, tebūn tau saldu dirbti dėl kito. Žmonijai vargą stenkis mažinti, tautai tarnauti, ją ugdyti,“ – 1930 m. rašė Julija Gadeikytė broliui Pranui ir pati visą gyvenimą išliko ištikima šiems savo rašytiems žodžiams.

Šiomet minime buvusios mokytojos, „Saulutės“ kursų klausytojos, Telšių žydų gelbėtojos, buvusios tremtinės 120-ąsias gimimo metines.

Susikaupimo, prisiminimų, nebaigtų darbų pabaigos laikotarpis... Randi, skaitai, grupuoji prisiminimus, atrandi sutapimų ir dėsningumų...

Tvarkant vieno iškiliausių XX a. Lietuvos muziejininkų ir istorikų Juozo Mickevičiaus (1900–1984) archyvo fotografijas, į rankas pateko pluoštelis nuotraukų, kurios papildys Žemaičių muziejaus „Alka“ fotografijos rinkinį. Kai kurių kitoje pusėje – autentiškos, dabar kiek neįprastai skambančios dedikacijos: „Atminčiai brangiai seselei [...] / Aukoju [...]“, „Jos sveikatai Zuzanai [...]“ arba „Mieliausiems / Brangiausiems / Namiškėliams“.

Šiose fotografijose vienos šeimos gyvenimo akimirkos – Gadeikių šeimos iš Babrungėnų k. (Plungės r.). Nuotraukas Juozui Mickevičiui, geram bičiuliui, buvusiam tremtiniui, perdavė Julija Gadeikytė (1902–1996), kurios gražią sukaktį šiomet minime. Kas ji – Julija Gadeikytė?

Mokytoja, saulutininkė, žydų gelbėtoja, buvusi tremtinė, kurios širdies gerumas buvo didžiausias jos ir visos Gadeikių šeimos turtas.

Užaugo Julija Prano ir Aurelijos Gadeikių šeimoje kartu su 6 seserimis ir broliu Pranu. Mama buvo kilusi iš bajorų, tėvo protėviai taip pat buvę bajorai, vaikai poteries dar lenkiškai mokėsi, ir mama su vaikais dar lenkiškai šnekėjusi. Tačiau teko tėvams sunkiai dirbti, kad galėtų savo namus turėti.

Tėvas mirė, kai mažiausiajai buvo devyneri, kitos seserys jau buvo paaugusios, tai dirbo visus darbus iš eilės. Mama pasiskolinusi pinigų, pasisamdžiusi meistrus pasistatė trobas. Teko taupyti, kukliais užlopytais drabužėliais vaikščioti, nes reikėjo gražinti skolas. Ne visiems vaikams ir mokslas buvo pasiekiamas, reikėjo dirbti. „Visos buvo kruvinos darbininkės,“ – seseris Gadeikytės prisimena vienos iš jų dukra.

Julytę į mokslus leido tėvai, vėliau – viena likusi mama. Julija jaunystėje, kaip ir kitos seserys, kol netekėjusios, buvo aktyvi pavasarininkė, jaunalietuvė, priklausė Platelių (Plungės r.) „Saulutės“ organizacijai. Tai 1916-aisiais, vokiečių okupacijos metais, įkurta švietėjiška jaunimo organizacija, nutarusi leisti ranka perrašomą laikraštėlį „Saulutė“. Sunkiomis sąlygomis, prie žvakių šviesos, dešimtimis kartų laikraštis buvo perrašinėjamas, mat mokantieji rašyti, gavę naują „Saulutės“ numerį, turėdavo po penkis jo egzempliorius perrašyti ir išplatinti. Viena pirmųjų perrašinėtojų buvo Julijos Gadeikytės sesuo Joana.

Baigusi gimnaziją ir mokytojų kursus Julija Gadeikytė 5 ar 6 metus mokytojavo Girėnuose netoli Rietavo, Brėvikiuose prie Alsėdžių, Telšiuose. Štai kelios eilutės iš Julijos Gadeikytės dienoraščio („Dienraščio“, kaip pati buvo pavadinusi), kurio ištraukos publikuotos 1996 m. laikraštyje „Žemaičių saulutė“: „1924 02 18 [...] Kiek tie vaikai įvargina, bet mano širdis visuomet atvira ir palanki jiems. Turbūt dėl to, kad jie tuos prasikaltimus padaro ne iš blogos valios, bet iš neišsilavinimo“; „1924 04 11 Kursuose šiandien paskutinė pamoka – atsisveikinimas. [...] iš savęs, kiek sugebėjau, norėjau jiems duoti reikalingų nurodymų apie sveikatos užlaikymą, laisvalaikio sunaudojimą, apie dorą, mokslą ir t. t. [...] Po skambalo trumpai palinkėjau toliau įgytojo mokslo neužmiršti, juomi naudotis. [...] Mokiniai paliko visi ašaras nuo veido tebebraukią. Toks jų

susijaudinimas nemaž paveikė ir mane.“ Atvira širdimi, pirmiausia galvojant apie kitus. Ir taip visada.

Kai ištekėjo jauniausioji sesuo Liudvika, pasiligojo mama, nebebuvo kam prižiūrėti ūkio, brolio Prano paprašyta Julija grįžo į tėviškę padėti jam darbus dirbti, mamą slaugyti.

Čia juos užklupo karas. Karo metus Julija kartu su broliu Pranu praleido tėviškėje. Šie nuoširdūs, tikintys žmonės negalėjo likti nuošalyje, kai buvo persekiojami ir žudomi aplinkinių miestelių žydai. Pas Gadeikius prieglobstį ir išsigelbėjimą rado Sara (Sorė) Braudienė ir jos nepilnametė duktė Gita, Dina Lipmanaitė iš Alsėdžių, baigiantis karui ir gydytojai Dovydas Kaplanas ir Mauša Blatas iš Telšių. Slėptuvė jiems buvo įrengta daržinėje po šienų. Atnešusi maistą, Julija tyliai uždainuodavo – tai buvo ženklas, kad galima išlįsti. Jei kas ir įtarė, kad Gadeikiai slapsto žydus, niekas neišdavė.

1948 m. Julija su broliu Pranu buvo ištremti į Sibirą, Buriat Mongoliją. Sunkus darbas kolūkyje, prie geležinkelio, kelių remonto darbų alino sveikatą, bet nepalaužė.

1950 metų lapkričio 17 d. iš tremies rašytame laiške Onai Mickevičiūtei (Juozo Mickevičiaus seseriai – N.L.) Julija pirmiausia ragina per daug nesirūpinti tremtyje esančiais Onutės broliu Povilu ir seserimi Petrele, nes jie visai neblogai gyvena.

Toliau laiške Julija guodžiasi sunkiu darbu ir pašlijusia sveikata ir vis dėlto rašo, kad čia, Sibire, jiems ramiau: „Šiek tiek apsipratome su sąlygomis ir aplinkuma. Ypač kai girdame iš tėvynėje gyvenančiųjų bėdas. Mes čia ramiai, be jokios baimės gulame ir keliame ginkluotų svečių nesilanko, net užmiršome juos. Didelė laimė, kad krūvoje daug savųjų kaimynų giminių pažistamų ne taip ilgu-nuobodu. Mėgsta žmonės knygas skaityti lietuviškas, tik mažai jų turima. Dalinamies kuo gaudamis.“ Šalta, sunku, skauda, bet ...ramiau.

Tremtis Julijai ir Pranui Gadeikiams baigėsi 1955 m. spalio 20 d. Grįžę liko nugyventi gyvenimą Beržore.

Už žydų gelbėjimą Julijai Gadeikytei 1993 m. buvo įteiktas Žūvančiųjų Gelbėjimo Kryžiaus apdovanojimas, o 1997 m. jai ir broliui Pranui Gadeikiui (1896–1990) įteikti Pasaulio Tautų Teisuolio apdovanojimai.

Kelios fotografijos ir visas žmogaus gyvenimas prieš akis. Vienos šeimos istorija – tarsi visos lietuvių tautos istorija. Dievą ir artimą mylėti, tautai tarnauti. Ir nėra neįmanoma, kai gyvenimą lydi širdies gerumas...